

13. Купцова В.Г. Формирование имиджевой компетентности будущего педагога физической культуры : автореф. дис. на соиск. ученой степени канд. пед. наук : спец. 13.00.08 “Теория и методика профессионального образования” / В.Г. Купцова. – Челябинск, 2008. – 23 с.

14. Маркова А.К. Психология профессионализма / А.К. Маркова. – М. : Знание, 1996. – 178 с.

15. Маркова А.К. Психологический анализ профессиональной компетентности учителя / А.К. Маркова // Советская педагогика. – 1990. – № 8. – С. 8–10.

16. Погодин В.В. Дидактические условия формирования компетентности в области физической культуры учащихся профессиональных училищ : автореф. дис. на соиск. ученой степени канд. пед. наук : спец. 13.00.08 “Теория и методика профессионального образования” / В.В. Погодин. – Ульяновск, 2007. – 23 с.

17. Тимошенко О.В. Теоретико-методичні засади оптимізації професійної підготовки вчителів фізичної культури у вищих навчальних закладах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук : спец. 13.00.04 “Теорія і методика професійної освіти” / О.В. Тимошенко. – К., 2009. – 38 с.

18. Шадриков В.Д. Новая модель специалиста: инновационная подготовка и компетентностный подход / В.Д. Шадриков // Высшее образование сегодня. – 2005. – № 9. – С. 8–9.

ІГНАТЮК О.А.

ТВОРЧИЙ САМОРОЗВИТОК ВИКЛАДАЧА ЯК ФАКТОР ПРОФЕСІЙНОГО СТАНОВЛЕННЯ

Природа сучасної професійної діяльності педагога вимагає нового педагогічного мислення, ціннісними установками якого є пріоритет індивідуальності мислення над однодумністю, освітніх інтересів особи над стандартною навчальною програмою, саморозвитку, самонавчання над уніфікованим засвоєнням, “передачею” знань. Образ педагога, який представлений у цілях педагогічної освіти, являє собою модель кінцевого результату діяльності – педагога, здатного вільно орієнтуватися в нових тенденціях у розвитку світової цивілізації, таких як глобалізація, перехід до якісно нових технологій, що все разом висуває інші вимоги до життя й діяльності людини; бути готовим до модернізації освітньої діяльності; відповідально і професійно діяти в сучасних умовах вирішення актуальних освітніх завдань – одного з головних – готувати конкурентоспроможну особистість з урахуванням особливостей людини, її здібностей і певної життєвої траєкторії.

У працях видатних мислителів і педагогів різних епох (М.О. Бердяєва, Ф.А.В. Дістервега, І. Канта, П.Ф. Каптерєва, Я.А. Коменського, М.В. Ломоносова, А.С. Макаренка, Й.-Г. Пестолоцці, М.І. Пирогова, Г.С. Сковороди, В.О. Сухомлинського, Л.М. Толстого, К.Д. Ушинського, С. Франка та ін.) ми знаходимо досить ретельний і ґрунтовний підхід щодо з’ясування сутності професійної діяльності викладача, яку за своїм характером давно й однозначно віднесено до творчих видів діяльності, тому вона розглядається як вельми нелегка праця.

Професійна діяльність педагога виявляється не тільки в різноманітні компоненти і взаємозв’язків між ними, а й у їх наявності між цими компо-

нентами та зовнішнім середовищем. На ці теоретико-методичні аспекти звертають увагу в своїх наукових працях А.М. Алексюк, І.Д. Бех, А.М. Бойко, О.І. Гура, В.М. Гриньова, І.А. Зязюн, М.Б. Євтух, О.М. Іонова, В.О. Кудін, В.І. Лозова, О.М. Пехота, І.Ф. Прокопенко, О.Г. Романовський, Л.С. Рибалка, С.О. Сисоєва, О.В. Сухомлинська, А.В. Сущенко, Т.І. Сущенко та ін.

Викладацька діяльність невід'ємно пов'язана з творчістю. Практично при проведенні кожного заняття доводиться щось коректувати як у змісті навчального матеріалу, так і в методиці навчання. Не випадково заняття, що проводиться, кожного разу виходить новим. Педагог стає майстром своєї справи, професіоналом у міру того, як він освоює й розвиває педагогічну діяльність, опановує педагогічний капітал, визнаючи педагогічні цінності.

Метою статті є висвітлення меж наповнюваності педагогічної категорії “творчий саморозвиток педагога”. При цьому провідними завданнями вбачаємо: виявлення та аналіз різних підходів до визначення поняття “творчий саморозвиток педагога”, розгляд його як фактора професійного становлення, обґрунтування критеріїв, які визначатимуть ефективність процесу творчого саморозвитку викладача.

Розуміння особистісно-професійного розвитку педагога сьогодні дає змогу розглядати його як підсумок професійно-педагогічної підготовки, як набуття індивідуальності, неповторності, духовності, суб'єктності. Це виявляється: по-перше, у здібності до самостійного осмислення та трактування педагогічних процесів; по-друге, у доцільності, обґрунтованості, свободі дій у ситуаціях виховання та навчання; по-третє, в оригінальності вибору й поєднання засобів, форм, позицій, прийомів діяльності; по-четверте, в умінні усвідомлено впливати на зміну ситуації, в якій ця діяльність здійснюється.

Більшість дослідників розуміє саморозвиток як вищий етап розвитку, хоча повністю замінити процес розвитку не може. Саморозвиток будується на філософській основі саморуку як його вищому рівні (І.А. Шаршов), на якому відбуваються не спонтанні, мимовільні зміни, а направлені, усвідомлені. Відносячи “саморозвиток” до основних категорій педагогічної науки, багато дослідників (Б.Г. Ананьєв, Л.І. Анциферова, Л.С. Виготський, А. Маслоу, В.С. Мерлін, С.Л. Рубінштейн та ін.) визначають його як власну активність людини в зміні себе, розкритті, збагаченні своїх духовних потреб, усього особистісного потенціалу.

Різновидом особистісного потенціалу виступає особистісно-професійний потенціал, який спрямований на реалізацію особистості в рамках обраної нею професії. Сьогодні як ніколи для всіх закладів освіти, суспільства в цілому стає актуальним завдання – формування й розвиток людської особистості, яка постійно відчуває потребу в поповненні знань, пошуку нових рішень, творчості в роботі, у самовдосконаленні. Творчий потенціал визначається, розвивається, реалізується в ході людської діяльності, ширше – у процесі життєдіяльності.

Отже, якщо творчість розуміти як взаємодію суб'єкта творчості з навколишнім природним, соціальним і духовним середовищем, а також розглядати різні форми діяльності й спілкування, у яких бере участь людина,

то останні самі по собі виступають потенційними носіями великих чи менших можливостей. При цьому творчість збігається з процесом самовдосконалення, самовиховання, самоствердження, самореалізації. Так, В.М. Гриньова і С.Т. Золотухіна [5], М.Б. Євтух [3], Л.С. Рибалка [7] та інші дослідники розглядають саморозвиток як фундаментальну здатність людини ставати й бути справжнім суб'єктом свого життя, перетворювати власну життєдіяльність на предмет практичного перетворення.

Дуже цікавими до визначення саморозвитку є думки З. Гирич [2], С.О. Сисоевої [8], які трактують його як безперервний процес постановки й досягнення людиною конкретних цілей за допомогою зміни власної діяльності, поведінки або самого себе на основі внутрішньозначущих устремлень і зовнішніх впливів.

Саморозвиток педагога – показник суб'єктності викладача на всіх етапах його безперервної педагогічної освіти. Втім, саморозвиток викладача в професійній діяльності є сутнісним соціокультурним проявом процесів самоорганізації особи, невід'ємною людською цінністю й потребою, спрямованою до ідеалу, результатом власного свідомого цілепокладання [3].

Зауважимо, що аналіз досліджень К.А. Абульханової-Славської, Н.М. Боритко, Є.І. Ісаєва, В.Г. Маралова, Л.М. Мітіної, Л.С. Рибалко, В.А. Сластьоніна, В.І. Слободчикова, Б.Е. Фішмана, І.А. Шаршова та інших дослідників дає змогу виділити ряд істотних характеристик саморозвитку:

- саморозвиток – обов'язково внутрішній процес самозміни особи під впливом внутрішніх суперечностей;
- саморозвиток – спосіб реагування людини на дію соціального середовища;
- саморозвиток – прояв активності, що визначається здатністю особистості здійснювати вибори на основі пізнання себе;
- саморозвиток – свідомо якісна зміна самого себе і власної діяльності;
- саморозвиток – цілеспрямований процес, в якому зміни відбуваються не тільки в мотиваційній, емоційній, вольовій і інтелектуальній та інших сферах, а й у процесах “самозвеличення”.

Метою саморозвитку викладача є освоєння якісно нового рівня професійної компетентності, професійної майстерності, що забезпечує здатність удосконалювати педагогічну реальність. Це – зростання, становлення, інтеграція й реалізація в педагогічній праці професійно значущих особистісних якостей і здібностей, професійних знань та вмінь, але головне – “це активне якісне перетворення викладачем свого внутрішнього світу, що призводить до принципово нового його ладу і способу життєдіяльності” [2]. Отже, рівень творчого саморозвитку є вищим рівнем, на якому відбувається професійне становлення педагога.

Цікавими для нашого дослідження є підходи щодо визначення творчого саморозвитку викладача. Так, В.І. Андреев розглядає творчий саморозвиток викладача як цілеспрямований усвідомлюваний процес творчої зміни самого себе, як “особливий вид творчої діяльності суб'єкт-суб'єктної орієнтації, спрямованої на інтенсифікацію і підвищення ефек-

тивності процесів “самозвеличення”, серед яких системоутворювальним є самопізнання, творче самовизначення, самоврядування, творча самореалізація й самовдосконалення особистості” [1]. С.Б. Єлканов [4] визначає професійний саморозвиток як процес інтеграції зовнішньої професійної підготовки й внутрішнього руху, особистісного становлення людини. Зовнішнє задає зміст, форми, схеми, а внутрішній рух забезпечує реалізацію саморозвитку, його особистісне значення. О.М. Пехота [6] визнає професійно-особистісний саморозвиток найважливішим елементом професійної діяльності й розуміє його як специфічну самоорганізацію педагогом свого особистісного освітньо-розвивального простору, в якому він виступає як суб’єкт свого професійного становлення та розвитку, де відбувається освоєння й ухвалення ним змісту та технологій сучасної освіти, вироблення індивідуально-творчого професійного почерку, авторської педагогічної системи. Л.С. Рибалко [7] розглядає процес саморозвитку як сходження до неповторної індивідуальності, умовами якого є професійна самосвідомість, принцип динамізму й процесуальний підхід.

Усі названі підходи вчених мають право на існування. *Творчий саморозвиток викладача* ми розуміємо як безперервний, свідомий, цілеспрямований процес особистісного та професійного вдосконалення, який заснований на взаємодії внутрішньозначущих і активних творчо сприйнятих зовнішніх чинників та напрямів на підвищення рівня його професіоналізму, розвитку професійно значущих якостей і акумуляцію педагогічної майстерності, досвіду, професійних знань, умінь та навичок.

Аналіз психолого-педагогічної літератури й досвід практичної діяльності дають нам змогу виділити такі *критерії ефективності процесу творчого саморозвитку викладача*: здатність педагога сприймати різні прояви навколишнього середовища як передумови свого професійного розвитку; домінування в структурі педагогічної діяльності дій викладача, спрямованих на професійне оновлення, на зміну своїх способів діяльності; осмислення власних професійних ускладнень і корегування діяльності; поетапне цілепокладання своєї педагогічної діяльності, її моделювання та прогнозування; самоорганізація якісних змін в особистості й діяльності; зміни в мотиваційній сфері; розвиток здатності реалізувати свій творчий потенціал; постановка й розв’язання щодо самого себе педагогічних, психологічних, організаційних, наочних завдань; динаміка науково-теоретичних, психолого-педагогічних знань і методичних умінь, їх відповідність особливостям навчально-виховного процесу й умовам соціуму; сформованість позиції оцінної рефлексії викладача.

Головним механізмом саморозвитку як цілеспрямованої дії людини на самої себе є вирішення суперечностей між властивостями, якостями особистості та об’єктивними вимогами професійної діяльності, що склалися, а також розв’язання творчих завдань, що постійно ускладнюються (К.А. Абульханова-Славська, В.І. Андреев, С.Б. Єлканов, Е.Ф. Зеєр, О.І. Клепиков, І.Т. Кучерявий, В.А. Роменець, С.Л. Рубінштейн, С.О. Сисоєва, В.Д. Шадріков) [1; 4; 8 та ін.].

Конкретизація цих *суперечностей* виявляється в такому: *по-перше*, рушійною силою розвитку виступає суперечність між потребами особистості та реальними можливостями їх задоволення, що постійно зростають; *по-друге*, в саморозвитку – суперечність між усвідомленням особистістю власним соціальним призначенням та реальними можливостями його здійснення (суперечність між собою-бажаним і собою-реальним); *по-третє*, в процесі розвитку особа розглядається як об'єкт процесу, в процесі саморозвитку – як суб'єкт, активний творець себе.

Саморозвиток завжди детермінується зсередини особистісною потребою й духовною спрямованістю особистості, які вищеназвані дослідники вважають реальними мотивувальними чинниками саморозвитку. Фундаментальною умовою професійного розвитку педагогів є усвідомлення ними необхідності зміни, перетворення свого внутрішнього світу, пошуку нових можливостей самоздійснення в педагогічній діяльності, тобто підвищення рівня професійної самосвідомості. Багатство, різнобічність і емоційна насиченість педагогічної діяльності спонукають викладача до вивчення себе як професіонала. Викладач усвідомлює професійно значущі якості, переживає почуття задоволеності або незадоволеності своєю працею, встановлює відповідність “образу Я” ідеальному образу себе як педагога. “Образ Я” викладача є узагальненою системою уявлень суб'єкта про себе, що утворюється в результаті процесу усвідомлення себе в трьох взаємодоповнюваних системах та тих, що взаємоперетинаються: у педагогічній діяльності, у педагогічному спілкуванні та особистісному розвитку. Під впливом внутрішніх і зовнішніх чинників можлива зміна “образу Я”. Усвідомлена потреба в тому або іншому виді діяльності формує внутрішній настрій (мотив) на цілеспрямовану перетворювальну діяльність.

Вихідним початком мотивації є самосвідомість. Слідом за самосвідомістю починається розвиток психічних процесів: *самовизначення – самовираження – самоствердження – самореалізація – саморегуляція*, які становлять природу рефлексії саморозвитку людини.

На основі проведеного аналізу психолого-педагогічних досліджень ми розуміємо процес творчого саморозвитку викладача як процес різних змін таких *компонентів*: мотиваційно-цільового, когнітивного, емоційно-вольового, конструктивно-діяльнісного, рефлексії й результативного, які характеризуються нерівномірністю розвитку та виявляються взаємопов'язаними, оскільки зміна одного з них є умовою розвитку будь-якого іншого.

Мотиваційно-цільовий компонент розкривається через ціннісні орієнтації, особистісні значення, потреби, інтереси, мотиви зовнішнього стимулювання, мотиви внутрішнього самоутвердження викладача, що визначає змістовний аспект діяльності педагога щодо саморозвитку. Він відображає психологічний настрій викладача, усвідомлення себе як професіонала, своїх професійних ускладнень і особистісних значущих професійних якостей, цілепокладання в умовах творчого саморозвитку.

Когнітивний компонент включає знання методик самоаналізу й самодіагностики, технологічні знання (систему методів, засобів, форм і механізмів особистісно-професійного саморозвитку).

Емоційно-вольовий компонент розкривається через емоційно-позитивне ставлення до змісту й процесу творчого саморозвитку, усвідомлення та позитивне сприйняття власного образу “Я” як професіонала, емоційну стійкість, здатність контролювати процес саморозвитку і не допускати невиправданих відхилень від наміченого плану.

Конструктивно-діяльнісний компонент включає самостійну інтерпретацію умов творчого саморозвитку, уміння проектувати й реалізовувати творчий саморозвиток шляхом оптимального вибору форм і технологій реалізації цілей та завдань саморозвивальної діяльності, відстежувати перебіг цього процесу.

Компонент рефлексії відображає здатність до самопізнання й самооцінювання професійної діяльності та своєї особистості, аналізу рефлексії процесу творчої самореалізації, самоконтролю ефективності власних дій, корекції результату; стимулює розвиток здатності викладача до роботи над собою.

Результативний компонент включає новоутворення професійних знань і умінь, особистісно значущих якостей, процесів “самозвеличання”, результати професійно-педагогічної діяльності.

Висновки. Аналіз різних підходів до визначення поняття “творчий саморозвиток викладача” дає змогу розглядати його як безперервний, свідомий, цілеспрямований процес особистісного й професійного вдосконалення. Подальші дослідження необхідно спрямувати на детальніше вивчення проблеми формування готовності магістрів в технічному університеті до викладацької діяльності та питання розвитку й самовдосконалення їх особистісно-професійного потенціалу.

Література

1. Андреев В.И. Диалектика воспитания и самовоспитания творческой личности: основы педагогики творчества / В.И. Андреев. – Казань, 1987. – 236 с.
2. Гирич З. Чем больше в образовании самообразования, тем совершеннее личность / З. Гирич // Новий колегіум. – 2004. – № 1/2. – С. 57–65.
3. Євтух М.Б. Педагогічна діяльність / М.Б. Євтух // Енциклопедія освіти / Акад. пед. наук України ; головний ред. В.Г. Кремень. – К. : Юрінком Інтер, 2008. – С. 640–641.
4. Елканов С.Б. Основы профессионального самовоспитания учителя / С.Б. Елканов. – М. : Просвещение, 1989. – 189 с.
5. Педагогічна майстерність учителя : навч. посіб. / за ред. В.М. Гриньової, С.Т. Золотухіної. – 2-ге вид., виправл. і допов. – Х. : ОВС, 2006. – 224 с.
6. Пехота О.М. Особистісно-орієнтоване навчання: підготовка вчителя : монографія / О.М. Пехота, А.М. Старєва. – 2-е вид., допов. та перероб. – Миколаїв : Іліон, 2006. – 272 с.
7. Рибалко Л.С. Методолого-теоретичні засади професійно-педагогічної самореалізації майбутнього вчителя (акмеологічний аспект) : монографія / Л.С. Рибалко. – Запоріжжя : ЗДМУ, 2007. – 443 с.

8. Творчість і технології в наукових дослідженнях неперервної професійної освіти: наукове видання / [за заг. ред. С.О. Сисоевої]. – К. : КІМ, 2008. – 424 с.

КАБАК Ю.В.

К ВОПРОСУ РЕФОРМИРОВАНИЯ ВЫСШЕГО ИНЖЕНЕРНО-СТРОИТЕЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ В НЕЗАВИСИМОЙ УКРАИНЕ

Современное высшее инженерно-строительное образование независимой Украины формировалось на основе советского образования. Очередные и кардинальные реформы в сфере высшего инженерно-строительного образования, целью которых было создание национальной системы высшего образования, последовали в начале 1990-х гг. Исследование данных реформ в системе высшего образования позволит лучше понять факторы, которые положили начало системе национального образования и определить их влияние на современное инженерно-строительное образование.

Изучением вопросов реформирования системы образования в конце XX в. занимались А. Волков, Б. Пономаренко, Г. Сичкаренко, Г. Науменко, В. Пархоменко. Разработке концепции национальной системы высшего образования посвящены работы В. Кремня, С. Николаенко, П. Кононенко, И. Климишина, Б. Коссова.

Цель статьи – рассмотреть процесс реформирования высшего инженерно-строительного образования в независимой Украине.

Реформирование инженерно-строительного образования в Украине в начале 1990-х гг. осуществлялось методом проб и ошибок. Именно в этот период появилась необходимость в концепциях образования, которые должны основываться на историческом опыте профессионального образования, определении механизма реформирования образования, прогнозе последствий этого процесса [9, с. 209], так как система образования, которая существовала в Украинской ССР, не могла удовлетворить требования независимой Украины. Но не возникало сомнений в необходимости сохранения достижений предыдущей системы образования. По мнению Г. Науменко, новая система образования должна была соответствовать таким требованиям, как гибкость, открытость и невысокая стоимость получения определенного уровня образования, который гарантирует государство. В данный период в Украине возникла потребность в системе образования, которая должна предоставлять свободный доступ к знаниям, учитывая их качество и индивидуальный отбор [7, с. 2]. Как считает Г. Науменко, доступность и качество образования определяют социальную стабильность общества. Если люди могут получить качественное образование, в государстве формируется положительный социальный климат. Но если у молодежи нет возможности получить качественное образование, повысить свою квалификацию или пройти переквалификацию, это приводит к значительным социальным проблемам в обществе [7, с. 3].